

CAN MANYOSES (VILADECANS, BAIX LLOBREGAT): L'ABOCADOR D'UN NOU CENTRE PRODUCTOR DE CERÀMICA

Juana María Huélamo Gabaldón
Centre ca n'Amat (Viladecans), KuanUm

Josep Maria Solias i Arís
Museu de l'Hospitalet, KuanUm

El mes de març de l'any 2004, en revisar uns rebaixos per a iniciar les obres de construcció d'un edifici d'habitatges al carrer Major de Viladecans, es va observar la presència de nombrosos fragments d'àmfores i altres elements ceràmics d'època romana. Arran d'aquesta observació es va realitzar una intervenció arqueològica que es va dur a terme aquell mateix mes i que va permetre recuperar el material que aquí s'estudia. D'altra banda, en anys posteriors s'han executat intervencions preventives en solars pròxims que no han ofert cap resultat, fins a la data.

UBICACIÓ

El solar que ocupava l'antiga masia de Can Manyoses (Gras, 2001; Sanahuja, 2002) es troba en l'actual carrer Major de Viladecans, l'antic camí Ral, el qual sembla que segueix un eix antic que uneix la vil·la de Sales amb la de Sant Pere de Gavà (les dues vil·les romanes més pròximes).

Can Manyoses es troba en el nucli central de Viladecans, al sud-oest i a prop de la Torre Modolell (actual Ajuntament) i la Torre del Baró,

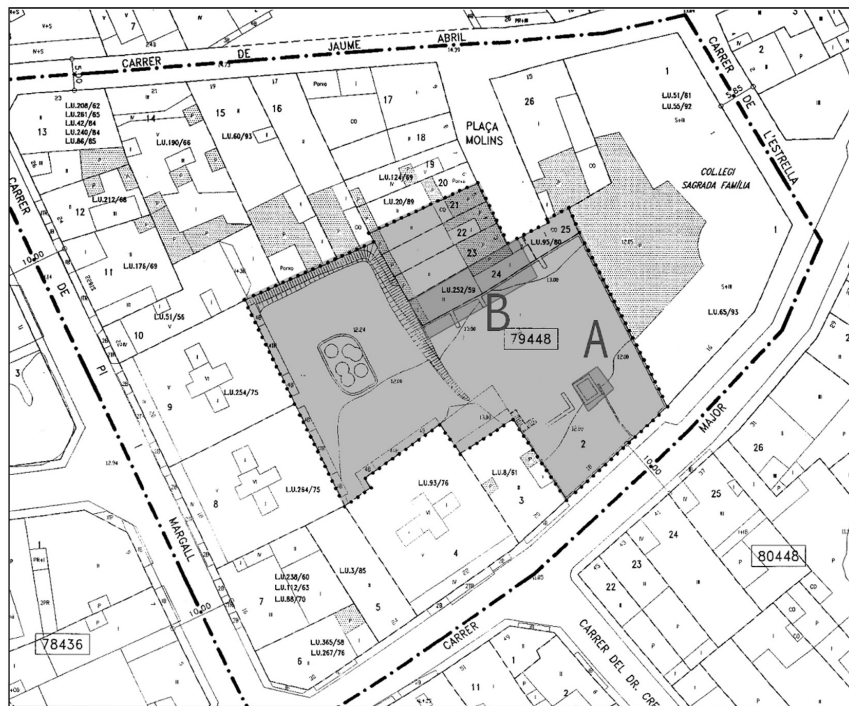

FIGURA 53. Solar on es va efectuar la intervenció. A: estructura d'època contemporània. B: zona de concentració de material romà.

origen del nucli urbà actual. La seva situació topogràfica en coordenades UTM és la següent: X = 0417883; Y = 4574200; Z = 9 msnm.

Des d'un punt de vista geomorfològic, el solar es troba en els darrers pendents que cauen des de les vessants de la serra de Miramar just abans de començar la plana deltaica que s'estén des d'aquest punt fins al mar. El terreny on està situada la masia és argilós i compacte, i en la seva composició es podien apreciar alguns nòduls de turrurà i alguna capa formada per pissarres molt esmicolades, producte de l'erosió de la serra de Miramar.

Pel que fa a les restes que es podien observar, consistien, a més de la ceràmica romana, en una estructura quadrangular feta de maons que calia datar dins la segona meitat del segle xx dC i que es trobava a la part sud del sector A. Les restes romanes es concentraven en un espai d'uns nou metres de llargada i uns tres d'amplada a l'extrem nord del solar, on s'observaven abundants restes de *tegulae* i àmfora romana visibles, especialment en el tall d'una terrassa (sector B).

EXCAVACIÓ

La intervenció que es va dur a terme en aquest espai va consistir, en primer lloc, en la delimitació de la zona amb restes arqueològiques. Aquesta acció va permetre identificar l'espai de possible d'interès arqueològic, que va resultar configurat per una superfície quadrangular d'una extensió aproximada de 50 m². Els extrems d'aquesta àrea quedaven marcats per la presència de rases d'època actual que havien fet desaparèixer les restes antigues. Fora d'aquest espai no apareixia cap tipus de resta romana i, per tant, calia circumscriure l'excavació a l'espai esmentat.

En aquest espai es va traçar una cala de 3 × 4 m, paral·lela al tall del terreny, per tal de conèixer-ne l'estratigrafia. La cala es va eixamplar en funció de les troballes, fins a assolir la superfície total de l'àrea delimitada (50 m²). Un cop finalitzats els treballs, es va comprovar que no apareixia cap altra resta ni material en tota l'àrea i es van donar per finalitzats els treballs d'excavació d'aquest solar.

L'excavació va permetre identificar dotze unitats estratigràfiques. En primer lloc, es va retirar el nivell superficial d'aquell moment (u. e. 1), força remenat per l'actuació de les màquines que van

enderrocar les cases que ocupaven aquesta part del solar. A sota es va poder documentar un segon nivell (u. e. 2), molt més ric en material (exclusivament romà) a la meitat sud de la cala, el qual semblava omplir una fossa retallada a les argiles, possiblement de forma allargada (u. e. 10). Aquest nivell presentava com a materials més representatius *tegulae* en abundància i, a sota, àmfores. Part dels fragments tenien una coccio defectuosa. D'altra banda, també van aparèixer restes de paret de forn rubefactades. Aquest nivell 2 havia estat retallat en tres ocasions per estructures modernes corresponents a diversos sistemes sèptics d'època posterior. A l'angle nord es va localitzar un paviment circular encerclat amb una banda argilosa d'uns 2 cm de gruix (u. e. 3 i 9), fet amb dues capes de fragments de *tegulae* invertides. D'aquestes capes, la superior presentava la superfície recremada. Aquest paviment es va col·locar en un retall fet sobre el terra natural d'argila i grava de llicorella i quars. Sota el paviment apareixia una capa allargada d'argila amb cendres, amb fragments de *dolium* i material constructiu. Finalment, va aparèixer una bossada (u. e. 7) sobre l'argila del terreny natural emplenada amb material romà.

ESTRUCTURES

L'única estructura romana documentada consisteix en un retall a la roca argilosa en forma de fossa, al costat de la qual es va construir un paviment circular fet amb *tegulae* invertides i del qual no s'ha pogut esbrinar la funcionalitat. Aquest va ser construït just abans de començar a omplir la fossa, per la qual cosa sembla que devia tenir una funció relacionada amb aquesta.

Pel que fa a la funcionalitat de l'estructura, es poden aventurar diferents hipòtesis. Atès que no presenta una fonamentació adequada, no ens sembla adient considerar-la una base de premsa. Més possibilitats podria tenir proposar que es tractés d'una petita estructura de combustió. La col·locació dels fragments de *tegulae* en dues capes superposades i la presència d'una lleugera capa recremada abonen aquesta hipòtesi.

Es podria tractar de l'evolució d'un sistema documentat ja al segle iv aC a la mateixa comarca del Baix Llobregat, concretament al jaciment ibèric de la Peña del Moro, a Sant Just Desvern, on

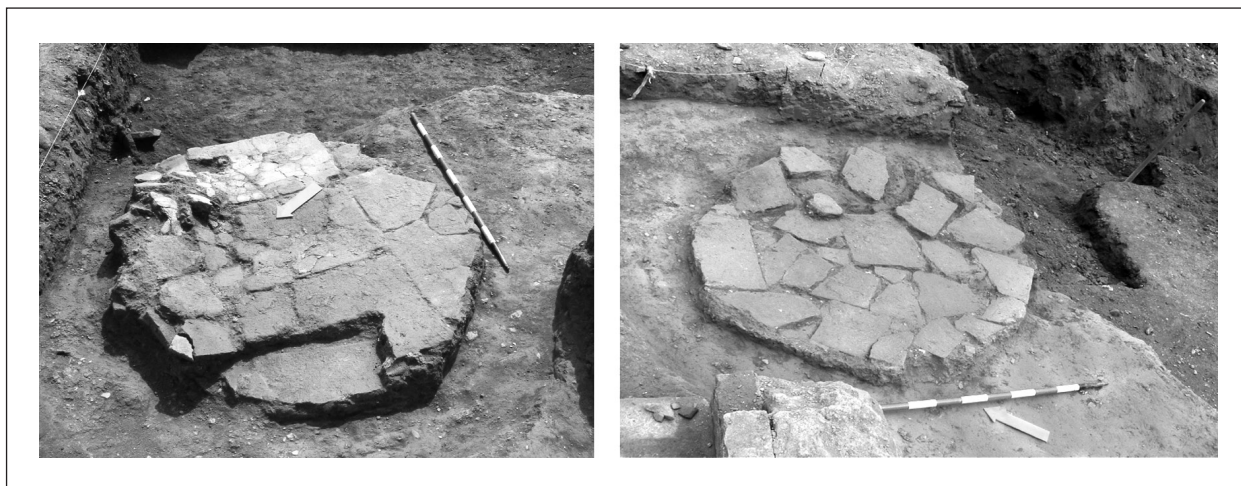

FIGURA 54. Estructura circular de *tegulae* i la seva capa de preparació.

es troben sistemes molt similars per a la preparació de les llars de foc (Barberà, 2000).

Una altra possibilitat, però, es pot constatar en l'estudi d'Olmer (2003) sobre les àmfores de Bibracte, en el qual presenta una estructura similar al jaciment d'Albínia, on es pot observar una estructura molt semblant a la de Can Manyoses, encara que integrada dins un mur. L'autora indica que es tracta d'una base de columna de fusta. Aquesta segona possibilitat tampoc no és gens negligible en el context en què ens trobem.

En tot cas, el que sembla més probable és que aquesta estructura tingui relació amb algun tipus de procés relacionat amb la producció ceràmica.

MATERIALS ALIENS

Entre les produccions de ceràmica que tenim la seguretat que no han estat fabricades al jaciment hi ha la ceràmica fina. En concret, apareixen diversos fragments sense forma de ceràmica campaniana, tant A com B. També hi ha terra sigil·lada itàlica, en concret una vora i una base (figura 55, núm. 1-2) que ens permeten assajar una datació. La vora, encara que es tracta d'un fragment molt petit, es pot classificar dins de la forma *Conspectus* 18 o 19, amb molta probabilitat la 18.2 (Goudineau 36a). La producció sembla que s'inicià cap a l'any 15 aC i perdurà fins a l'època de Tiberi, quan evolucionà cap a la *Conspectus* 20. Apareix a Oberaden i Dangstetten en petites quantitats. Si es tractés d'una forma *Conspectus* 19, les dates són molt similars: apareix cap a la

darrera dècada abans de Crist i desapareix entre August i Tiberi. Es troba també a Haltern, encara que de forma rara (Ettlinger, 1990; Roca, 2005). Dins de les ceràmiques d'importació, cal incloure-hi, així mateix, un fragment de ceràmica amb vernís roig pompeïà, tot i que molt rodada.

També ha aparegut una vora d'àmfora Dressel 1A amb una pasta poc determinada i un pivot buit d'àmfora que es pot identificar amb una Ramon 41, de procedència ebusitana.

Cal tenir present, així mateix, l'existència relativament abundosa de ceràmica ibèrica, amb la típica pasta de sandvitx, oxidada i reduïda. Destaquen diverses vores típiques de càlats (una pintada), així com altres formes com ara gerres i gibrells amb llavi en forma de bec d'ànec, nanses horitzontals, etcètera (figura 55, núm. 4-8). Entre la ceràmica grisa hi ha una imitació de la forma Lamboglia 6 de ceràmica campaniana, si no es tracta d'una campaniana C que ha perdut el vernís (figura 55, núm. 3). Aquestes produccions es poden datar fins a l'època d'August.

PRODUCCIÓ DE CERÀMICA

El que sembla més important del jaciment, però, és l'abundant presència de ceràmica amb les mateixes característiques de pasta, així com el fet que s'han localitzat molts materials ceràmics amb defectes de cocció (rebregats, mal cuits, trencats d'antic, etc.), els quals segurament van ser abocats en aquest lloc directament des d'un forn proper.

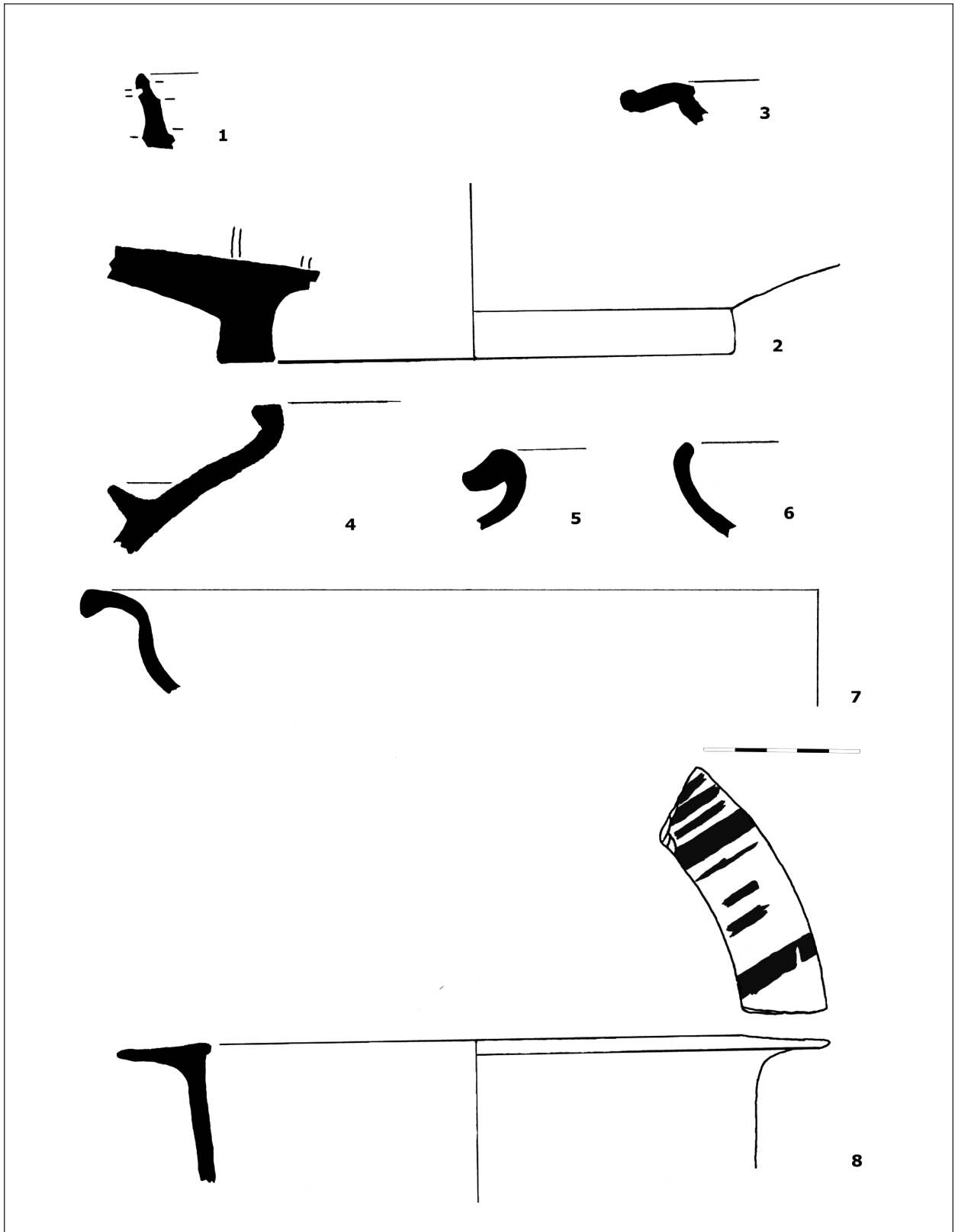

FIGURA 55. Ceràmica fina i ibèrica. 1) Vora de terra sigil·lada itàlica. Forma Conspectus 18.2. 2) Base de terra sigil·lada itàlica. 3) Vora de ceràmica grisa amb restes d'engalba (o campaniana C amb vernís molt perdut), forma Lamboglia 6. 4) Vora de gerra ibèrica. 5) Vora de ceràmica ibèrica de cap d'ànec. 6) Vora de pàtera de ceràmica ibèrica oxidada. 7) Gibrell de ceràmica ibèrica. 8) Vora de càlat pintat.

FIGURA 56. Exemple d'àmfora mal cuita.

A manca d'un estudi arqueomètric fisicoquímic de les pastes ceràmiques, sembla que en aquestes hi ha molt poca variabilitat. La inspecció visual ens indica la presència de dos tipus de pastes que semblen pertànyer a la producció d'aquest centre terrissaire:

- Pasta de color beix groguenc, molts cops amb engalba groga.
- Pasta de color taronja vermellós (minoritària).

Els envasos i objectes que semblen haver estat fabricats en aquesta *figlina* són, així mateix, diversos. A banda de les àmfors, sobre les quals es parlarà més endavant, els tipus que es van fabricar en aquest centre productor s'especifiquen a continuació:

a) Ceràmica arquitectònica

- Tègula: és l'element més nombrós de l'excavació. N'hi ha diverses formes i en molts casos es veu clarament que han sofert una coccio defectuosa, tant pel color de la pasta com perquè es troben lleugerament deformades.
- Ímbrex: encara que no és tan nombrós, també resulta un element abundant i alguna peça presenta una deformació originada durant el procés de coccio.
- Totxos: hi ha grans peces molt fragmentades, sense que es puguin observar les seves mides de llargada i amplada. Un dels exemplars presenta una marca que imita una petjada d'animal.

b) Elements tècnics

- Pes de teler: ha aparegut un pes de teler amb les mateixes característiques pel que fa a la pasta que la resta de la producció.
- Gran broc: s'ha localitzat, així mateix, un gran broc de ceràmica que podria pertànyer a una tovera o bé a un gran vas (figura 58, núm. 3).
- Grans vasos: se n'han documentat diversos exemples. Sembla que es tracta de gibrells, encara que també es poden observar vasos fonsos. En alguns casos presenten la típica pasta de *dolium*, mentre que en altres la pasta és molt similar a la de la resta de la ceràmica (figura 58, núm. 1, 2, 4, 5 i 6).

c) Ceràmica de cuina i de servei

- Morters: s'han localitzat diferents fragments que indiquen que se'n van elaborar, com a mínim, dos tipus diferents. El més abundant és el de pasta groguenca (figura 58, núm. 7).
- Ceràmica comuna: les formes més habituals de ceràmica comuna produïdes en aquesta bòbila són les olles i les gerres (molts cops amb tapadora). Els bols són molt menys abundants (figura 57).

Pensem que el tipus de producció d'aquesta *figlina* té paral·lels molt propers a Sant Boi (López, 2009), on, a més de la producció d'àmfors, abunda la d'*imbrices* i *tegulae*, i a Barcelona, al jaciment excavat al carrer de la Princesa, número 21 (Casas, 2009); en aquest darrer cas, la producció principal de la bòbila consistia, així mateix, en *tegulae*, les quals significaren el 46 % de les troballes, el 43 % foren àmfors, mentre que l'11 % era ceràmica comuna, entre la qual abundaven especialment els bols, amb un 59 % del total. En aquest jaciment també es van produir *pondera*.

LES FORMES D'ÀMFORA

Arran de les troballes efectuades, les àmfors mereixen un tractament especial, ja que ens permeten avançar una mica més en el coneixement d'aquest nou forn com a element per al coneixement de la producció vitivinícola de la costa catalana des del final de la República i al llarg de l'alt imperi.

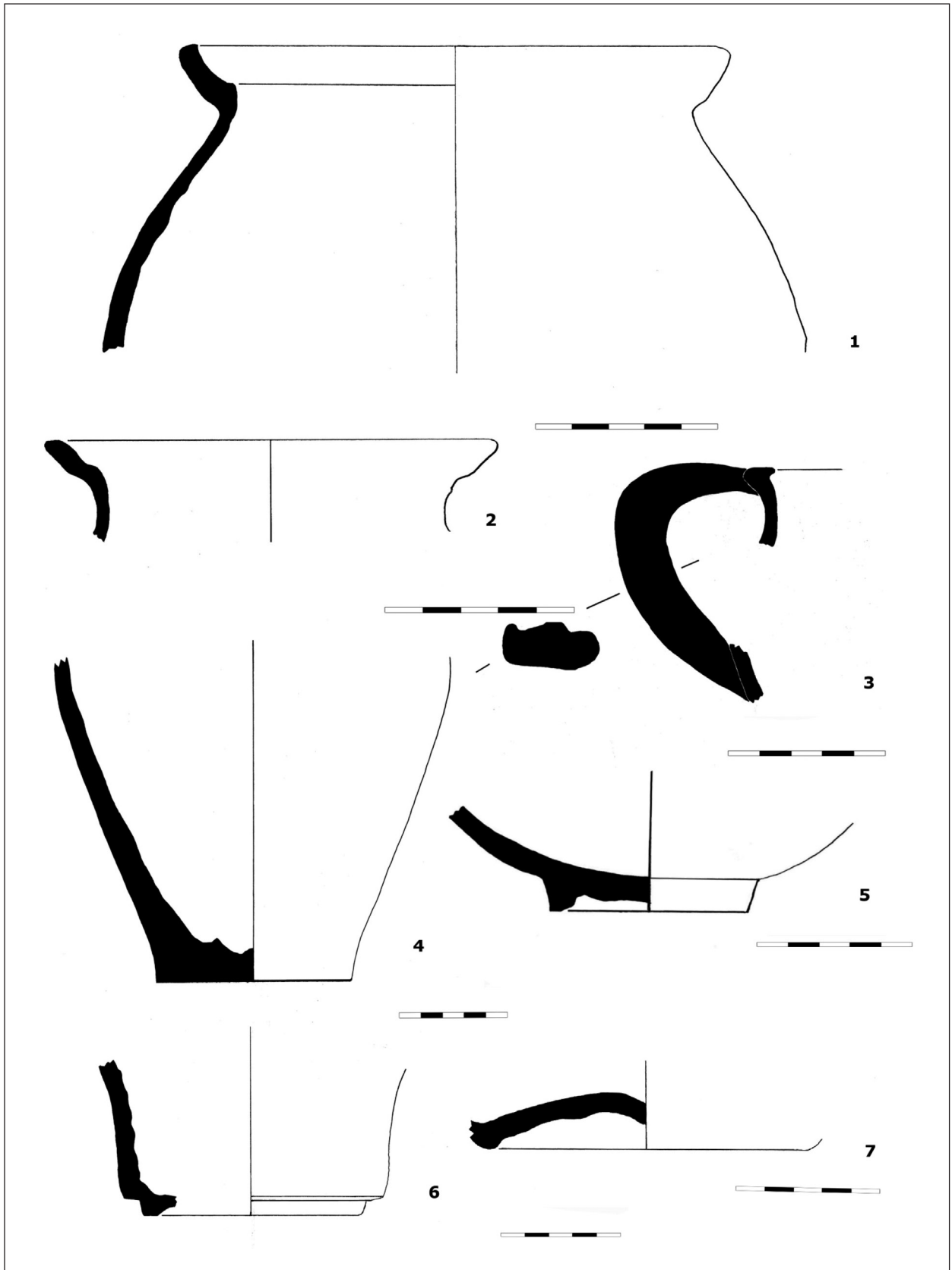

FIGURA 57. Ceràmica comuna produïda al jaciment. 1) Vora d'olla. 2) Vora de gerra. 3) Vora i nansa de gerra. 4) Base plana d'olla. 5) Base amb peu de gerra. 6) Base amb peu de recipient cilíndric. 7) Base umbilicada.

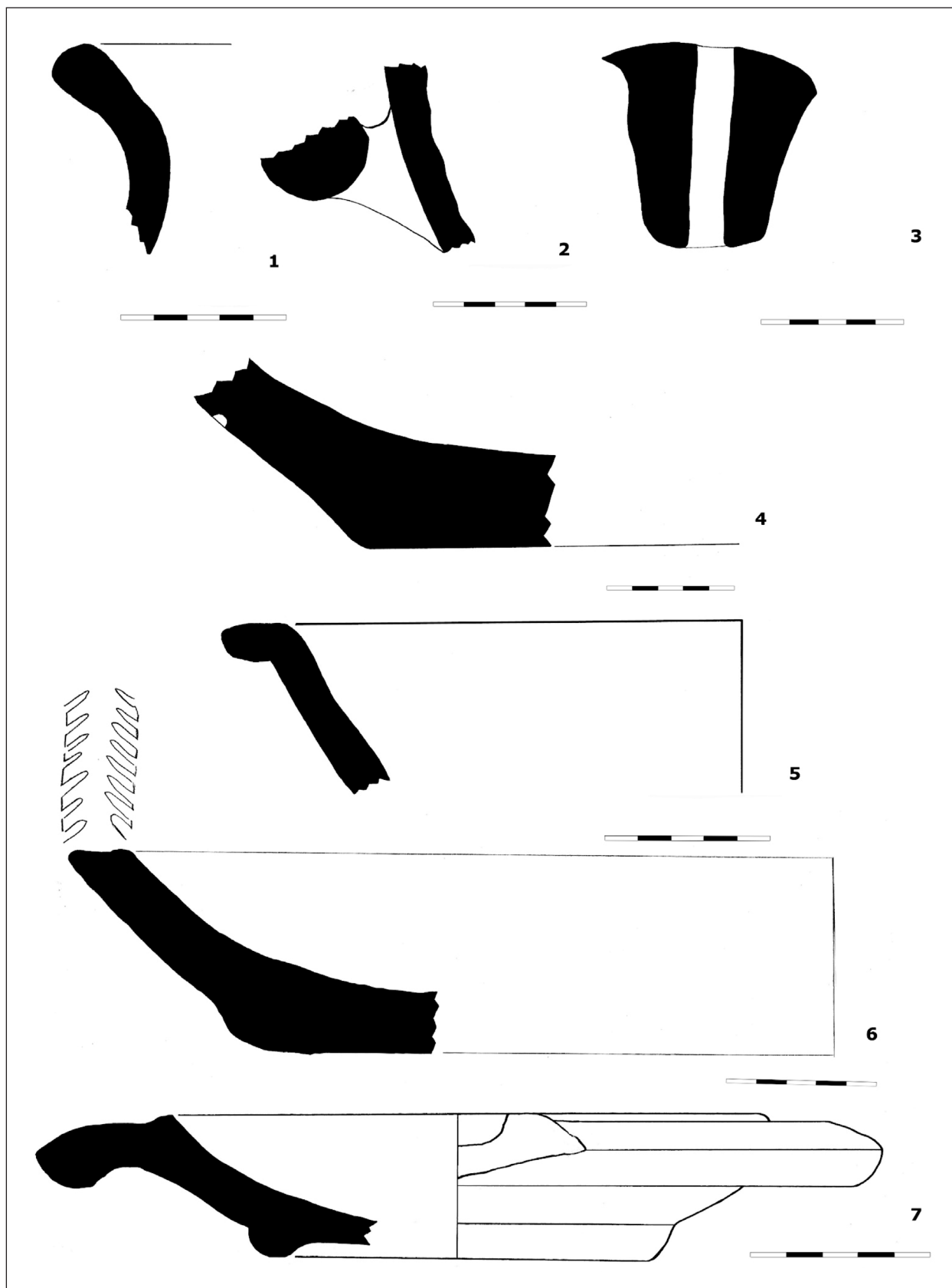

FIGURA 58. Grans vasos produïts al jaciment. 1) Vora de vas fondo. 2) Nansa horitzontal de gerra gran. 3) Broc. 4) Base de gerra gran. 5) Vora de gibrell amb llavi pla. 6) Vora de gibrell amb llavi decorat. 7) Morter.

Es documenta aquí la producció de fins a cinc formes diferents d'àmfora. Hem decidit seguir la nomenclatura de López i Martín (2008), ja que sembla que permet definir millor les característiques formals associades a les produccions de la costa catalana. Les formes són les que es defineixen a continuació, llistades des del tipus més representat fins al menys representat.

— Pascual 1 (figura 59, núm. 2): tipus a bastament conegut i produït a Catalunya. La seva cronologia inicial s'ha de datar cap a l'any 40 aC i el seu període d'esplendor s'ha de situar en el moment d'August i Tiberi, amb una difusió molt àmplia a Catalunya i les Gàl·lies, encara que també tingué difusió per la resta de la Península i els *limes*. Tots els exemplars presenten pastes que van des del color beix groguenc fins al beix rosat. D'altra banda, si considerem representatiu el recompte dels fragments identificats, observem un predomini molt clar de la forma Pascual 1, amb un predomini del 73,53 % dels exemplars.

— Dressel 2-4 (figura 59, núm. 1): aquest tipus és, juntament amb el tipus Pascual 1, el més significatiu de la *Tarraconense*. En aquest cas, imita àmfors de tipus grec. La seva producció sembla que s'inicià en el segon decenni abans de la nostra era. D'aquest moment serien les produccions inicials de Dressel 2-4 en altres *figlinae* del Baix Llobregat: les marques QVA i SOS, ambdues aparegudes als tallers de la Vila Vella de Sant Boi i de Can Tintorer del Papiol, apareixen a Grand-Ribaud D, derelictes datats en el darrer decenni del segle I aC (López, 2008, p. 704). La pasta d'aquestes àmfors és més vermella que la dels altres tipus identificats en el jaciment. El tipus representa el 13,24 % del total d'àmfors identificades.

— Tarraconense 1B: definida per primer cop per Nolla i Solias (1984-1985), va ser fabricada en diferents tallers des de la platja de Fenals (Llorret de Mar) fins a Calafell. La modalitat B (figura 59, núm. 3; figura 60, núm. 1) ha estat descrita per López i Martín (2008). D'acord amb aquests autors, la cronologia de les àmfors tarraconenses s'inicia cap a mitjan segle I aC, de manera que entre els anys 40 i 20 aC ja es trobaven en el seu moment de màxima expansió, que s'acabà en un moment indeterminat però proper al canvi d'era. Des del nostre punt de vista, la variant B sembla una derivació de

les àmfors ovoides de la Bètica del període (Dressel 8, per exemple), de la mateixa forma que altres variants de la *Tarraconense*. En el forn de Can Manyoses representa el 7,35 % de la producció identificada i sempre té un color beix groc.

— Tarraconense 3 (figura 60, núm. 2 i 3): variant d'àmfora tarraconense molt poc representada. La seva producció s'ha constatat en els tallers del Vilarenc (Calafell) i la Fornaca (Vilassar de Dalt), d'acord amb la classificació de Martín i López (2008). Pensem que aquest tipus de vora podria semblar l'evolució de les vores de l'àmfora Lamboglia 2. Aquestes àmfors representen el 4,41 % de la producció del taller.

— Tarraconense 1E (figura 60, núm. 4): precedent directe de l'àmfora Pascual 1, però amb el llavi més curt i robust. És molt similar a la forma tarraconense 1A de Martín i López, però sense motlures. Al forn de Can Manyoses tan sols es pot distingir per la boca, força exvasada. Representa, tan sols, l'1,47 % del total de formes identificades.

En total es tracta de cinc formes diferents, però totes són típiques de la costa catalana i ens mostren que en aquest taller també hi hagué una gran variabilitat en les formes dels productes amforals.

LES MARQUES D'ÀMFORA

A banda de les formes descrites, han aparegut dues marques sobre pivots d'àmfors no identificades. En tots dos casos es tracta de pivots molt curts i amb pasta de color groc beix. En tots dos casos, també, es tracta de la mateixa marca: PR(I) M(us?, ulus?, mitiuus?, mianus?), amb la I annexada a la M (figura 61, núm. 1-2).

Punxons amb la marca PRI han estat publicats per diferents autors: Solias (1990), Comas (1997), Pascual (1991), Revilla (1995) i, especialment, Berni i Carreras (2001) i Carreras (2009).

A Barcelona aquesta marca es troba a les excavacions de Francesc Cambó, Santa Caterina —a la rasa de la Catedral, del 1989— i la Pia Almoina. En aquests jaciments s'han detectat quatre punxons en els quals les lletres tenen traços estilitzats i un de sol amb les lletres amb els traços gruixuts (Carreras, 2009). A banda, s'ha localitzat el pun-

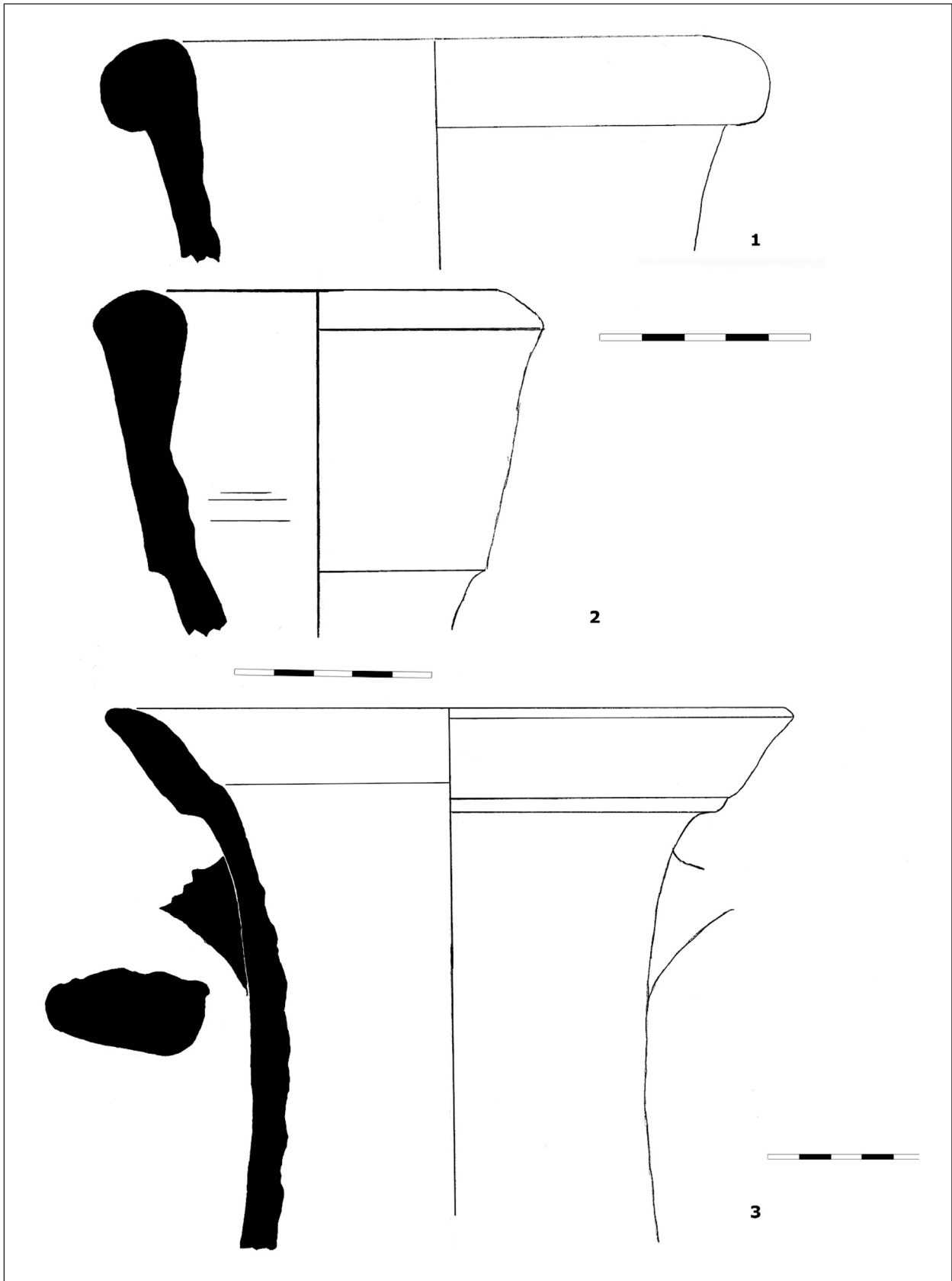

FIGURA 59. Àmfores produïdes al jaciment. 1) Vora de Dressel 2-4. 2) Vora de Pascual 1.
3) Vora de tarraconense 1B.

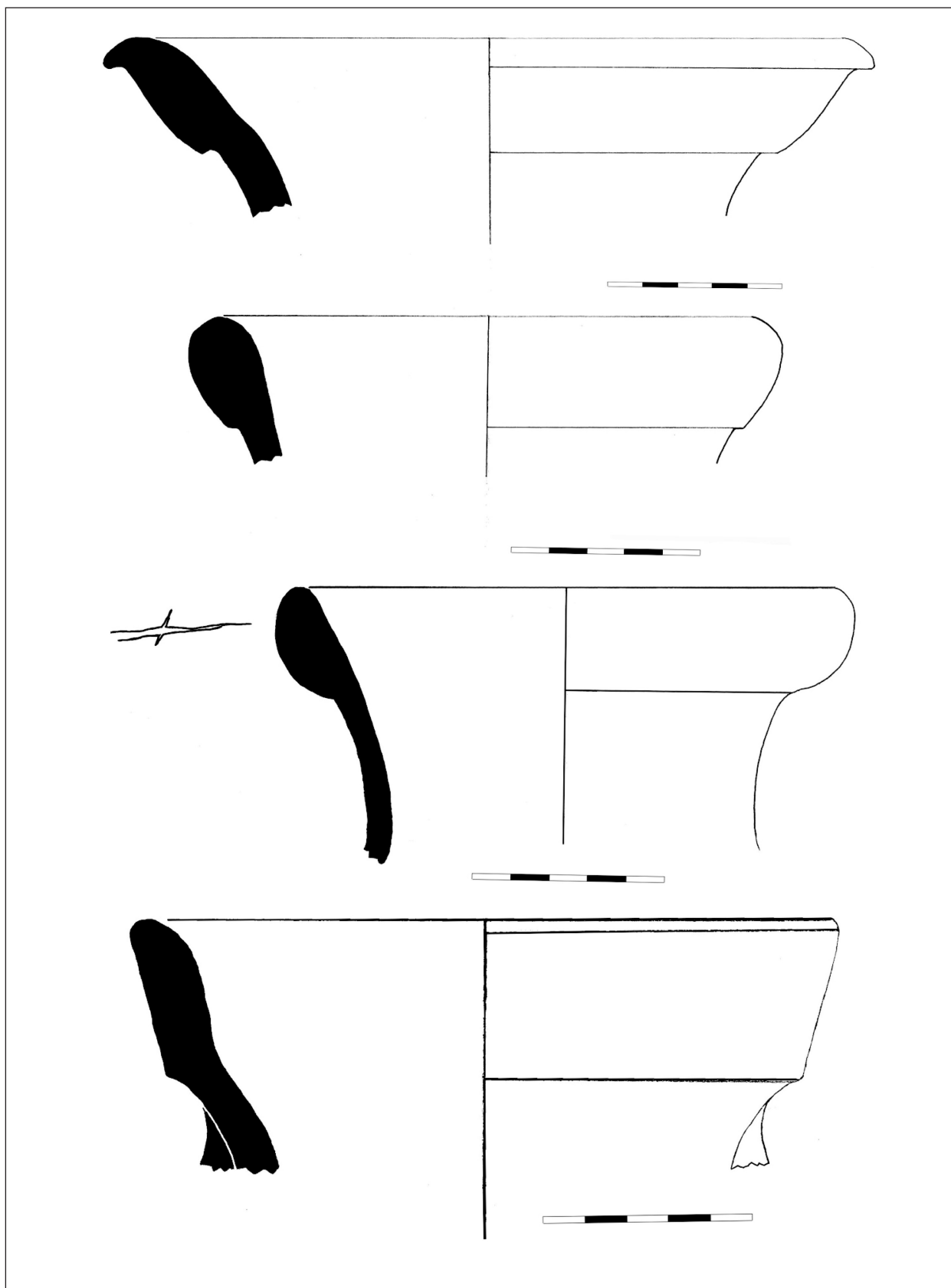

FIGURA 60. Àmfores produïdes al jaciment. 1) Vora de tarraconense 1B. 2) Vora de tarraconense 3.
3) Vora de tarraconense 3. 4) Vora de tarraconense 1E.

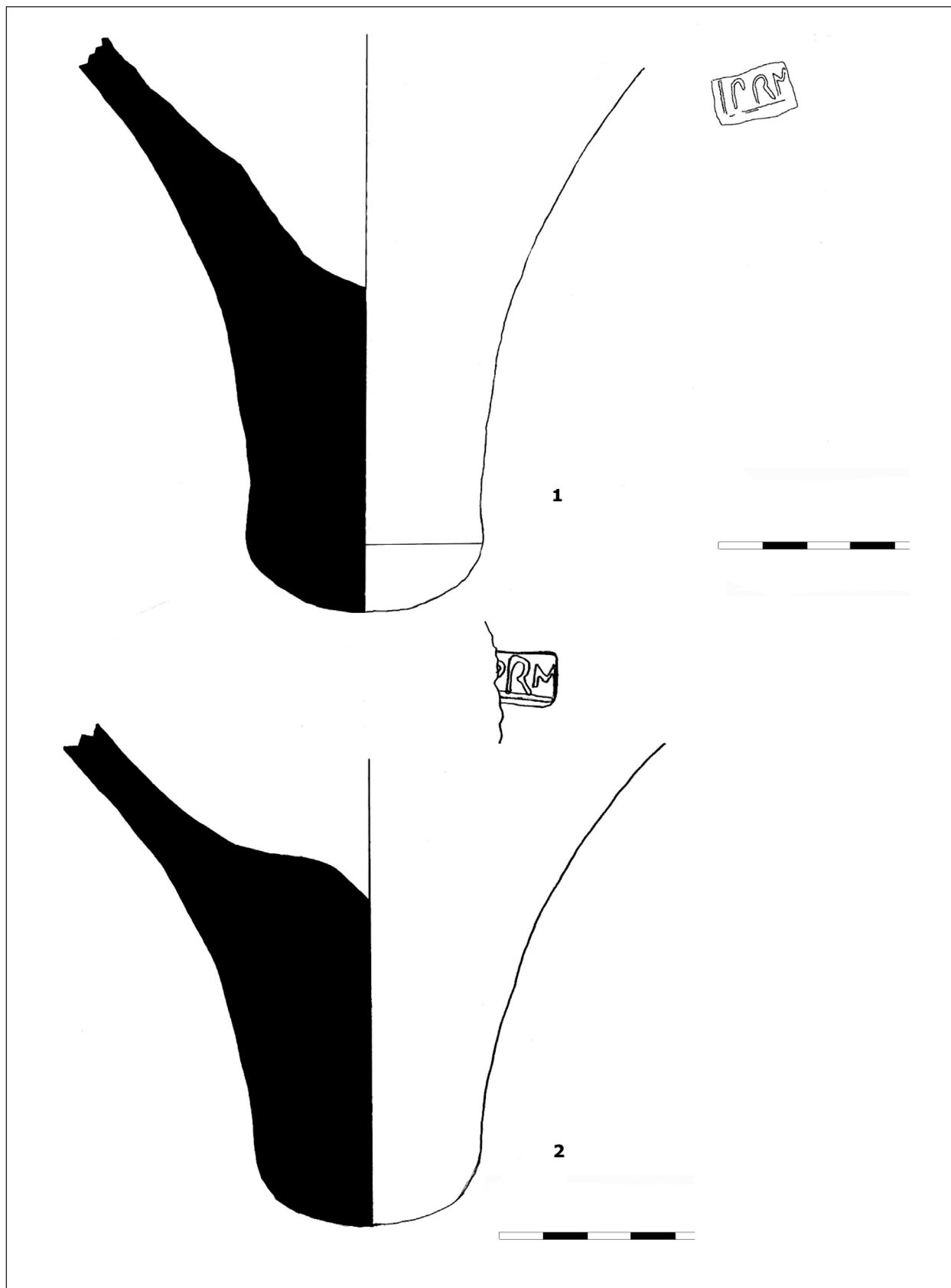

FIGURA 61. Àmfores produïdes al jaciment. 1) Pívo d'àmfora amb el segell PR(I)M.
2) Pívo d'àmfora amb el segell PR(I)M trencat.

xó PRIMÍ en una cartel·la circular amb les lletres donant la volta, a les excavacions del carrer del Sotstinent Navarro, del 1985-1986, i de la plaça de Sant Miquel, del 1989 (Carreras, 2009).

Si ens referim a centres productors d'àmfores, la marca PRI ha aparegut (en ordre de menys a més distància respecte a Can Manyoses) als forns de la Vila Vella (Sant Boi de Llobregat) (López, 2009), al Mercat de Sant Vicenç dels Horts (Morera, Olesti i Carreras, 2010), a Can Pedrerol de Baix (Castellbisbal) (Solias, 1990), a Santa Caterina (Barcelona) (Carreras, 2009) i a Can Collet (Llinars del Vallès) (Revilla, 1995).

Un fet que s'ha de destacar és que el punxó de les dues àmfores de Can Manyoses —PR(I)M— és diferent dels publicats a Barcelona (Carreras, 2009, p. 22), encara que el fet de tenir els traços molt estilitzats fa que recordi molt als punxons 22*b* i *d*. En canvi, és idèntic al punxó del forn de la Vila Vella de Sant Boi (López, 2009, fig. 8, núm. 11), on destaca de la resta per les menors dimensions de la marca i la gracilitat del traç.

Pel que fa a la distribució de la marca, han aparegut exemplars d'aquesta, a més de Barcelona, al derelict de La Chrétienne H, on es daten entre els anys 15 i 20 dC, en una àmfora de pasta vermella. S'ha localitzat, així mateix, a Badalona sobre una àmfora Dressel 2-4 i a la Torre d'en Gaumés i a Cotaina (Alaior, Menorca) (Carreras, 2009).

INTERPRETACIÓ I CONCLUSIONS

Arran de la intervenció arqueològica s'ha pogut constatar la presència d'un abocador d'un forn que produïa ceràmica de construcció (tègula, ímbrex, totxo), elements tècnics i ceràmica de cuina i servei, a més d'envasos de transport amb una estructura circular feta de ceràmica, relacionada, probablement, amb alguna de les funcions d'una *figlina*.

La cronologia del jaciment s'ha de situar al final del segle I aC. D'una banda, disposem dels fragments de terra sigil·lada itàlica, que cal datar a partir del 15 aC i fins al 20-30 dC (Conspectus, 1990; Roca, 2005). D'altra banda, es documenta en el jaciment la producció de diferents variants d'àmfora tarraconense: aquesta està en expansió a partir del 40 aC i acaba cap al canvi d'era (Martín i López, 2008). Disposem també d'àmfores Dres-

sel 2-4, la producció de les quals sembla que s'inicià en el segon decenni abans de la nostra era (Martín i López, 2008). I, per acabar, disposem de l'àmfora més representada, amb diferència, en el jaciment: la Pascual 1, que presenta el seu *floruit* en el moment d'August.

La conjunció de totes aquestes dades cronològiques fa que datem el jaciment dins el darrer decenni abans de la nostra era, en una data molt propera a la de la fundació de la colònia de *Barcino* i, per tant, en el moment inicial del canvi d'organització del *territorium* de la ciutat, amb la implantació d'un nou cadastre i la reorganització dels hàbitats de la zona de la desembocadura del Llobregat (Solias, 1990; Palet i Riera, 2009). Es tractava d'un moment, per tant, amb una forta activitat constructiva i de valoració d'aquests espais, la qual cosa implicava la necessitat de disposar tant de materials de construcció com de parament per a les noves construccions i estructures que s'estaven bastint, així com dels envasos que havien de permetre la sortida de les produccions que aquí es desenvolupaven.

Per altra banda, la variabilitat de formes amforals ens podria indicar —a més de l'evolució cronològica— un envasat diferenciat per als diversos tipus de vi, tal com sembla desprendre's dels grafits dels *dolia* apareguts al proper jaciment romà de Sales, estudiats per Solias (1990) i Fierro (1996) i d'acord amb el que indiquen els agrònoms llatins respecte de la producció de les *villae*. Per exemple, no seria estrany que les àmfores Dressel 2-4, que imiten prototips grecs, continguessin un vi que imités les produccions gregues de vins dolços, mentre que els altres tipus podrien contenir altres varietats de vi.

Una qüestió derivada és que la marca PR(I)M produïda en aquest forn no pot ser la mateixa que l'apareguda a La Chrétienne H, datada entre el 15 i el 20 dC, ja que la pasta és diferent i la cronologia de Can Manyoses seria anterior.

En altres terrisseries del Baix Llobregat apareixen moltes marques diferents: la Vila Vella de Sant Boi presenta divuit marques (López, 2009); el Mercat de Sant Vicenç dels Horts, trenta-sis (Morera, Olesti i Carreras, 2010); Can Tintorer, del Papiol, vint-i-tres (Carreras, 2009). A més, moltes es troben repetides en diversos forns. Per a explicar aquesta gran variabilitat de noms, alguns autors (Miró, 1988) han defensat que identifiquen els *negotiatores* o *mercatores*. No hi ha cap

evidència respecte a aquesta qüestió i, d'altra banda, han aparegut alguns —escassos— *tituli picti* (Carreras, 2009). Una altra possibilitat és que la marca identifiqués els treballadors de la terrisseria i els diversos responsables de les produccions, tal com sembla que passa en les produccions de terra sigil·lada, on està ben contrastat, però en el cas de les àmfores no hi ha constància que això sigui així (Carreras, 2009). En aquest cas, la marca identificava el productor del contingut, i no el productor de l'envàs. En molts casos les marques presenten *cognomina* abreujats, molts d'origen oriental, els quals eren de lliberts a càrrec d'explotacions (*institores*) de propietaris de *fundi* propers als forns. El fet que els noms dels agents surtin en les àmfores fa que no hi apareguin els dels propietaris. Per tant, es pot afirmar que un forn podia abastir diversos *fundi* i un *fundus* es podia abastir en diferents *figlinae* per a les seves necessitats. Aquesta seria l'explicació de la gran variabilitat de marques en els forns (Carreras, 2009).

Pel que fa al jaciment de Can Manyoses, cal destacar en primer lloc que tan sols ha aparegut una marca: PR(I)M. D'altra banda, aquesta mateixa marca es troba, amb el mateix punxó, a la Vila Vella de Sant Boi. Per tant, disposem de l'evidència que el nom ha aparegut a les dues terrisseries més properes i que les àmfores van ser marcades amb un punxó que, si no era el mateix, se li assemblava molt. Cada terrisseria pot ser un món a part, però ens podem fer dues preguntes: es tracta d'un terrissaire que treballa en diferents *figlinae* i porta amb ell el seu segell? O es tracta d'un *institor* que marca les àmfores per a la seva producció a les terrisseries que hi ha al voltant del seu *fundus*?

El forn podria elaborar àmfores per a abastir d'envasos les gran vil·les properes a Can Manyoses: la de Sales (Solias, 1983; Fierro, 1996), amb una gran producció vinícola contrastada, i la de Sant Pere de Gavà (Izquierdo, 1994). El fet que també aparegui el segell PR(I)M a Sant Boi ens inclina a pensar que la vil·la de Sales podia haver tingut un *institor* amb aquestes inicials cap al canvi d'era, ja que seria el *fundus* que es trobaria entre ambdues *figlinae*.

La marca PR(I)M pot pertànyer a un avantpassat del moment de la *deductio* colonial de diversos personatges identificats a la colònia de *Barcino*: *Primianus* (IRC, IV, 141), la lliberta *Primigenia* (IRC, IV, 167 i 206), *Primigenius Repos-*

tus (IRC, IV, 178), *Primio* (IRC, IV, 167 i 206), *Primitivus* (IRC, IV, 118, 102 i 257), *Primula* (IRC, IV, 138 i 157), *Primulus* (IRC, IV, 157, llibert, i 176), *Primus* (IRC, IV, 107 i 108, llibert relacionat amb els *Pedanii*, 188 i 206) (Carreras, 2009; Olesti, 2009; Fabré, Mayer i Rodà, 1997). Com es pot comprovar, com que és un nom molt simple, n'hi havia molts, en alguns dels casos lliberts, i podien tenir relació amb la producció de part de les àmfores marcades amb PRI i PRIM. Podem pensar en personatges que a l'època augustal tenien la condició servil i després ells o els seus fills evolucionaren cap a lliberts i propietaris rurals. Tal vegada començaren sent administradors de *fundi* i acabaren entrant en l'òrbita de famílies importants, com les dels *Pedanii* o els *Domitii* (Olesti, 2009).

Els topònims d'ascendència romana que provenen d'antropònims són nombrosos a Catalunya i es troben relacionats amb la propietat dels antics *fundi*. És evident que tots van anar canviant de mans al llarg del temps, però la tradició romana manté molts cops el nom del primer propietari per tal que el registre de la propietat i el fisc tinguin clar de quina propietat es tracta, encara que després s'agrupin en un latifundi. Per tant, un *fundus* és alhora una unitat territorial i una unitat fiscal. Aquesta denominació, encara que pugui haver tingut variabilitat, va continuar fins a l'època tardoromana i visigòtica (Olesti, 2009).

A Catalunya coneixem un topònim major que prové de *Primilianus* o *Primulus* però que no es troba al Baix Llobregat, sinó al Maresme: Premià (Olesti, 2009). Probablement, per tant, aquest antropònim no té relació amb la nostra marca, sinó amb la que apareix a Barcelona. Això ens inclina a pensar que el forn de Can Manyoses podia haver produït per a un *Primianus* o *Primus*, atès que el *fundus* de *Primilianus* o *Primulus* és probable que es trobés al Maresme.

A la banda sud del delta del Llobregat es coneixen pocs topònims que puguin venir del món clàssic. El de substrat més antic seria el topònim Olorda, que encara perdurava a Viladecans en l'època medieval per a designar un camp proper a Sales. De topònims que provinguin d'un antropònim romà, n'hi ha dos: el terme de Viladecans es troba inclòs dins el terme altmedieval d'Eramprunyà —*castrum Eraproniano* l'any 986— (Pagès, 1992). Aquest és un topònim derivat del món romà que s'ha interpretat com l'evolució d'una

area Apronianus referida a un territori o una possessió d'aquest personatge. A Caldes de Montbui (municipi flavi) apareix documentat *L. Minicius Apronianus*, originari de *Tarraco* que erigeix un monument a Apol·lo (IRC, I, 34). A *Tarraco* es coneixen dues altres mencions d'*Apronianus*. Emparentat amb la gran nissaga barcelonina dels *Minicii*, podria tenir un gran *fundus* en aquesta zona (Olesti, 2009).

L'altre topònim és Gavà, nom de la ciutat veïna de Viladecans. Les primeres mencions d'aquest topònim, però, es troben a Viladecans, concretament a Sales. Sales és un topònim comú en germànic per a indicar una gran casa i era de propietat comtal abans del 947 (per tant, probablement per aprisió) confrontant amb una *strata publica* (la mateixa que Can Manyoses), però en les primeres mencions del segle XI (1002 i 1007) apareix com a «alodio de Gaiano vel de Sales» i el 1023 com a «aludem de Gevano vel de Sales» (Pagès, 1992). Per tant, ens trobem davant del topònim Gavà. Això ens podria suggerir, o bé que el topònim indica una propietat que va, com a mínim, des de Sales fins a Sant Pere de Gavà i després queda fixat a la part sud del territori, o bé que el topònim es desplaça cap al sud al llarg del segle XI (no és infreqüent el desplaçament relatiu

de topònims als Països Catalans; per exemple: *Pollentia*, Pollença).

El topònim Gavà derivaria d'un *fundus Gaiianum* pertanyent a una hipotètica gens *Gaiia* (Olesti, 2009). L'únic personatge testimoniats a *Barcino* és *L. Gaius Romanus Tromentina Vibius Secundus*, de l'ordre eqüestre. Era de la tribu *Tromentina* i dins del seu *cursus* sabem que va ser tribú militar de la legió III Augusta i *flamen* de la *Prouincia Hispaniae Citerioris* el 62, amb un pedestal dedicat a *Tarraco* l'any 63 (Bosc-Plateaux, 1995). La complexa dedicatòria indica que es devia tractar d'un *Vibius* adoptat per un *Gaius* itàlic. Els *Vibii* estan poc testimoniats a la colònia i aquí es troben repartits en dues branques: els Luci i els Gai (els primers a *Tarraco* i Caldes; els segons, a Sigarra i Libisosa i, sobretot, a la capital de la província) (Fabrè, Mayer i Rodà, 1997). Els *Gaiii* són més freqüents a les Gàl·lies cisalpina i transalpina (Pérez, 1996), on fins i tot trobem el topònim Gabian, a Besiers (Olesti, 2009).

Fins aquí arriba l'estudi de tots els topònims romans presents al territori proper a Can Manyoses. En l'estat actual de la investigació, doncs, no hi ha cap topònim derivat d'un antropònim llatí que s'originés a partir d'aquest *Primianus* o *Primus* augustal.